

Maantiede ei ole pysyvää: Euroopan unionin jäsenyyden turvallistaminen Suomen kansallisen identiteettiprojektin valossa¹

SAMI MOISIO

ABSTRACT

Geography is not permanent: The securitization of EU membership in the light of the Finnish national identity project

The aim of this article is to describe the security political struggle which took place in Finland as part of the process of the country joining the European Union. Special attention is paid to the different meanings that were given to the "geographical factor" – an important element of the struggle. It is argued that "geography of Finland" is a socially constructed signifier under constant negotiation – even though geographical determinism prevailed during the Cold War era and "geography" was largely taken for granted as far as security politics was concerned. However, the end of the Cold War opened up new vistas as the political-geographic constellation of Europe was in flux. In the article the geography of Finland is connected to the national identity project and used to analyse the texts of both opponents and proponents of EU membership. It is seen that the historically formed national identity project is very much alive and understood by both competing sides, but the meanings attached to different notions of geography differ fundamentally.

Johdanto

Kylmän sodan päätyttyä Suomi liittyi Euroopan unioniin saadakseen tunnustetun paikan Euroopan läntisten demokratioiden joukossa. (*Helsingin Sanomat* 1997.)

¹ Maantieteellä ei tarkoiteta tässä artikkelissa yliopistollista maantiedettä oppiaineena, vaan maantiedettä sosiaalisesti rakentuneena merkitysjärjestelmänä, käsityksenä maailmasta. Artikkelin perustuu syksyllä 2000 ilmestyneen teoksen *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka* (Vastapaino, Tampere) kuudenteen lukuun. Teoksessa on tarkasteltu Suomen kansallisen identiteettiprojektin rakentumista historiallisesti sekä tuon projektin ilmentymistä nykykeskustelussa (ks. Harle & Moisio 2000).

Tämän artikkelin tarkoituksena on kuvata Suomen EU:n jäsenyyteen liittyvää poliittista kamppailua, joka kohdistui Suomen poliittis-maantieteellisen aseman määrittelyyn kylmän sodan jälkeisessä tilanteessa. Kiista – laajasti katsoen – "maantieteelle" annetusta sosiaalisesta merkityksestä muodostui nimittäin aivan keskeiseksi Suomen turvallisuutta koskeneessa integraatioretoriikassa. Tätä sosiaalista merkityksenantoa ei voi kuitenkaan ymmärtää ilman Suomen kansallisen identiteettiprojektin luonteen ymmärtämistä.

Monesti on todettu, että Suomen kansallista identiteettiä leimaa puolustuksellinen eetos ja että voimakas turvahakuisuus on perinteisesti kietonut "Suomen kansan" ja Suomen valtion toisiinsa. Turvahakuisuus ja puolustuksellinen

eetos ovat luoneet perustaa omalle vahvalle suomalaiselle identiteetille ja antaneet sisällön käsitteelle ”me” (vrt. Joenniemi 1993). Olemme professori Vilho Harlen kanssa pyrkineet kuvaamaan tätä puolustuksellista eetosta teoksessa *Missä on Suomi?* (2000). Keskeinen kysymys on ollut se, millä tavalla Suomi on rakentunut historiallisesti suhteessa ”itään” ja ”länteen”. On huomattava, että itä ja länsi eivät ole ainoastaan ilmansuuntia, vaan syvästi sosiaalisilla merkityksillä ladattuja poliittisia käsitteitä. Näihin merkityksiin – ja käsitteiden merkityksistä käytävään poliittiseen kamppailuun – Suomen asema ja siihen liittyvä kansallinen identiteetti-projekti on puolestaan historiallisesti sidottu. Näihin merkityskiihtoihin perustuu myös suuri osa kansallisesta turvallisuuspoliittisesta keskustelustamme. Olemme teoksessamme osoittaneet, että tässä keskustelussa ja retoriikassa nousee esiin Suomen kansallinen identiteetti-projekti, pyrkimys löytää suomalaisille oikea sijainti perinjuurin eurooppalaisten kansojen, aitojen sisarien ja veljien, joukosta. Tämä projekti rakentuu idän uhan, erityisesti venäläisen perivihollisen hahmon varaan. Suomen kansallista identiteetti-projektia leimaava puolustuksellinen eetos ja pääsisäinen linnoittautuminen rakentuu historiallisesti siis idän, ei lännen, uhkaa vastaan. Näin Suomen liittymistä Euroopan unioniin 1.1.1995 voidaan pitää kansallisen identiteetti-projektin huipentumana – liittymisenä viiteryhmään, johon kansallinen identiteetti-projekti oli aina 1700-luvun alusta tähdännyt (Harle & Moisio 2000, luku 3).

Edellinen tulkinta eroaa eräistä muista esityksistä. Esimerkiksi kansatieteilijä Pertti Anttonen (1996) kuvaa Suomen puolustuksellista eetosta aina piispa Henrikin surmaamista koskevasta myytistä alkaen. Näin piispa Henrik näytelisi Anttonen logiikalla jonkinlaista läntisen uhkan alkulähdettä, jonka viimeinen versio olisi Euroopan unioni. Tästä saa helposti sellaisen kuvan, että länsi ja itä olisivat molemmat uhkaavuudessaan yhtä tärkeitä aineksia Suomen kansallisen identiteetti-projektin kannalta tarkasteltuna. Tämä tulkinta on virheellinen kansallisen identiteetti-projektin historian osalta. Tämän artikkelin tarkoituksena on osoittaa se paikkansapitämättömäksi myös ajankohtaisessa keskustelussa Euroopan unionin jäsenyydestä.

Suomen EU-jäsenyyden ja turvallisuuspolitiikka

Kun Euroopan unionin jäsenyydestä syntyi Suomessa aito poliittinen kamppailu, alkoivat jäsenyyden vastustajat ja kannattajat kaivaa omia puolustusasemiaan suhteessa siihen, mihin Suomea oltiin tulevaisuudessa asemoimassa. Ensin juoksuhaudat näytettiin kaivetun taloudellisten seikkojen ympärille. Jäsenyyden kannattajat painottivat sitä, että Euroopan unionin taloudellisten instrumenttien kehittyessä ja talouden kansainvälistyessä Suomen tulisi siirtyä siihen pöytään, jossa eurooppalaisten kansallisvaltioiden tulevaisuudesta tehtäisiin päätöksiä². Vastustajille olisi riittänyt Euroopan talousalue ja he nimenomaan katsoivat, että Euroopan unionin jäsenyyden hintana oli itsemääräämisoikeuden menetys ja itsenäisyydestä luopuminen. Vastustajat tulkitsivat, että jäsenyyden olisi perustuslain vastainen ja rinnastivat jäsenyyden aikaan, jolloin Suomi oli ollut Venäjän autonominen osa. Vastustajat liittivät Suomen identiteettiin vahvan pohjoismaisen hyvinvointivaltion leiman ja esittivät, että Euroopan unioniin liittyminen murentaisi Suomelle niin tärkeän hyvinvointivaltioprojektin (Tiilikainen 1996). Tähän projektiin liittyi myös kysymys Suomen maatalouden erityisolosuhteista.

Jäsenyykeskustelun myöhemmässä vaiheessa myös Suomen identiteettiin liittyneet kysymykset – aivan kuin tuleville turvallisuuspoliittisille seikoille tietä tasoittaen – alkoivat nousta keskustelun kohteiksi. Kuten Teija Tiilikainen (1996) toteaa, turvallisuuskysymykset tulivat Euroopan unionin jäsenyyttä koskevaan keskusteluun varsin myöhäisessä vaiheessa, mutta sitäkin ponnekkaammin. Vaikka Euroopan unionin jäsenyyden oli turvallisuuspoliittisessa mielessä voimakkaasti ristiriidassa Suomen puolueettomuuspolitiikan kanssa, Euroopan unionin jäsenyyden kannattajat esittivät, että jäsenyyden yhteisössä on Suomen turvallisuuden kannalta merkityksellistä. Euroopan unionin vastustajat olivat käyttäneet tätä ”Suomen turvaamisen” argumenttia aivan päinvastaisiin tarkoituksiin:

² Tämä argumentti liittyi oleellisesti myös myöhemmän kiistan EMU-jäsenyydestä.

EU-jäsenyys merkitsisi itsenäisyyden menettämistä. Toisaalta Venäjän kaoottiseksi luonnehdittu sisäinen kehitys sekä venäläisten ultranationalistien ja muidenkin kansallisia arvoja korostavien poliitikkojen julkilausuma kaippuu takaisin Neuvostoliiton aikaiseen supervalta-asemaan vahvistivat Euroopan unionin jäsenyyden kannattajien argumentteja jäsenyyden tarjoamasta turvallisuuslisästä. Näin koko Euroopan unionin idea Suomen jäsenyyden yhteydessä alettiin yhä enemmän nähdä historiallisen identiteettiprojektin valossa – suhteessa Venäjään. Laskettiin, kummassa tapauksessa itsenäisyys varmemmin menetettäisiin: jäämällä yksin idän jättiläisen kylkeen vai liittymällä ylikansallisen, mutta silti läntisen, yhteisön jäseneksi.

Tutkijoiden parissa on nykyään vahva oletus siitä, että nimenomaan turvallisuuspolitiikka oli se tekijä, jonka vaikutuksesta Suomi lopulta liittyi Euroopan unioniin. Sitä, että jäsenyyteen ajaututtiin turvallisuuspoliittisin perustein, on selitetty esimerkiksi ajatuskululla, jonka mukaan eräitä muita eurooppalaisia houkutelut federalismi ei olisi yksin vetänyt suomalaisia jäsenyyden kannalle tai että ilman turvallisuuspoliittista ulottuvuutta integraation taustalla olevaa federalismia ei Suomessa olisi edes hyväksytty. Kysymys federalismista ja siihen suhtautumisesta onkin erilainen eri osissa Eurooppaa. Esimerkiksi Etelä-Euroopassa keskustelu federalismista on ollut pitkään vilkasta ja siihen suhtautuminen enemmän tai vähemmän myönteistä siitä syystä, että siellä ei ole ollut vahvan valtion perinnettä. Suomessa taas koko federalistisen ajatustradition puuttuminen sivuutettiin siten, että liittyminen Euroopan poliittiseen yhteistyöjärjestelmään perusteltiin turvallisuuspolitiikan näkökulmasta (ks. Tiilikainen 1998).

Edellinen ajatusleikki ei kuitenkaan kerro paljoa Suomen ”todellisesta historiallisesta tarpeesta” liittyä läntisiin sisäriin ja veljiin, mikä manifestoitui Euroopan unionin jäsenyytenä. Kysymys ei ole vain turvallisuuspolitiikasta. Kysymys on pikemmin turvallisuuspolitiikan ja identiteetti politiikan *kytköksestä*. Jos Suomi liittyi Euroopan unioniin turvallisuuspoliittisista syistä, onkin asetettava luonteva jatkokysymys: Miten turvahakuisuuden ja identiteetti politiikan kytkös näkyi siinä EU:n jäsenyyteen liittyneessä poliittisessä kädenväänössä, jota

käytiin varsinkin ennen neuvoa-antavaa kansanäänestystä syksyllä 1994?

Tämä näkökulma on syytä tuoda esille jo siitäkin syystä, että julkisessa keskustelussa esiintyy usein väittämiä, joiden mukaan jäsenyyden puolustajat ja vastustajat olisivat jakaantuneet kahteen leiriin: yhtäältä siihen maaseudulla, syrjäseuduilla tai pohjoisessa, ei-kaupungeissa asuvaan väestönosaan, joka vastusti jäsenyyttä maaseutuelinkeinojen mahdollisen rapautumisen pelon perusteella ja toisaalta niihin, jotka painottivat turvallisuuspolitiikkaa erityisesti siksi, ettei Suomi jäisi jälleen yksin kohtamaan vahvistuneen Venäjän suunnasta tulevaa painetta. Suomen kansallisen identiteetti projektin valossa tällaisen yksinkertaisen jaon paradoksaalisuus on kuitenkin siinä, että se jakaa suomalaiset kahteen joukkoon: niihin, jotka eivät pidä Venäjää turvallisuusuhkana ja niihin, jotka korostavat Venäjän uhkaa. Tästä karskista jaosta voitaisiin tehdä jopa sellainen ironinen päätelmä, että Euroopan unionin vastustajat (n. 43 %) olisivat sivuuttaneet Venäjän uhan ja luopuneet suomalaisille historiallisesti niin tärkeästä puolustuksellisesta eetoksesta tai jopa valinneet uudeksi turvallisuusuhaksi lännessä odottavat veljet ja sisaret. Tämän mukaan ainoastaan jäsenyyden kannattajat (n. 57 %) olisivat sisäistäneet Suomen historiallisen identiteetti projektin ja Venäjän uhan sen osana. Näin ei tietenkään tapahtunut.

Väittämään, jonka mukaan Suomi liittyi Euroopan unioniin turvallisuuspoliittista syistä, liittyy myös toinen ongelma. Se näet antaa kuvan tilanteesta, jossa perinteinen turvallisuuspolitiikka olisi perusteluna voittanut ”taloudellisen turvallisuuden” tai ”valtion suvereniteetin turvaamisen” argumentit. Voidaan kuitenkin havaita, että turvallisuuspolitiikalla tarkoitettiin Euroopan unionin jäsenyyden kannattajien argumenteissa myös itsemääräämisoikeuteen ja taloudelliseen turvallisuuteen liittyviä asioita, vaikka ne liitettiin nimenomaan siihen oletukseen, että nämä edut voitaisiin turvata jäsenyyden myötä. Jos johdannon perusväittäämä Suomen kansallisen identiteetti projektin luonteesta otetaan lähtöoletukseksi, meidän tulisi löytää länteen liittymisen todellinen syy – Venäjän negatiivinen toiseus ja siihen liittyvä uhkan oletus – niin Euroopan unionin vastustajien kuin sen kannattajien argumenteista.

Suomen muuttuva maantiede sosiaalisena rakennelmana

Maantieteen rautaisen lain vakiintuminen kylmän sodan kaudella

Pienen maan turvallisuuspolitiikka on yleensä aina puolustuksellista. Näin myös Suomi on joutunut itsenäisyytemme vuosikymmeninä aina pohtimaan niin ulko- kuin puolustuspoliittisin keinoin, miten säilyttää saavutettu itsenäisyys... Jatkosota osoitti, että pienen valtion on sopeutettava turvallisuuspolitiikkansa joustavasti Euroopan voimatasepaineen muutoksiin. (Suomen sotahistorian komissio 1987, 9.)

Nykyisin muutos on meitä ympäröivän todellisuuden hallitseva osa. Perustava muutos Venäjällä ja laajemmin Euroopassa on avannut uuden ulottuvuuden Suomen turvallisuuspolitiikkaan. Jäsenyys Euroopan unionissa on Suomelle tuon muutoksen pääseuraus. (Lipponen 1996.)

Voitaisiin käydä loppumatonta keskustelua siitä, onko Suomen jäsenyys Euroopan unionissa syy siihen, että Suomen maantieteellinen asema on muuttunut, vai nimenomaan – kuten pääministeri Lipponen esittää – maantieteellisen aseman muutoksen seuraus. Kuitenkin juuri Euroopan unionin jäsenyys on muuttanut kysymyksen ”Missä on Suomi?” luonteen.

Tunnetun maantieteilijän Edward Sojan (1989) teesi siitä, että moderni aikakausi ja sen mukana moderni tiede on alistanut tilan historiaa painottamalla aikaa, näyttää pätevän suomalaisen käytännöllisen geopolitiikan tekemisen ja tutkimisen perinteen kohdalla. Suomen maantieteen pysyvyyden korostamisen yhteydessä ajallisen aspektin painottaminen tarkoittaa tietenkin sitä, että Suomen maantieteellinen asema – ja siihen liittyvä sijainnillinen determinismi – nähdään historiallisista ”tosiasioista” kumpuavana eikä sosiaalis-tilallisena rakenteena. Tässä tarkoituksena on esittää aivan päinvastaista: Suomen maantieteen rautainen laki on syntynyt nimenomaan historiallisten ”faktojen” tulkinnasta ja siihen liittyneestä ulko- ja turvallisuuspoliittisesta ajattelusta. Suomen historiallisen identiteettiprojektin kanalta maantieteelliseen asemaan alistuminen ei kuitenkaan ole koskaan tarkoittanut sitä, että ”maantieteellemme emme voi mitään”, vaan

päinvastoin sitä, että maantieteen *näennäisen* pysyvyyden vuoksi me voimme vaikuttaa siihen eri keinoilla.

Aiemman sitaatin mukaan nimenomaan jatkosodan päättymisestä lähtien Suomen maantieteellinen asema vakiintui. Jatkosodan päättymisestä on kulunut jo pitkä aika, mutta Suomen kansainvälisen aseman ja siihen oleellisesti liittyvän turvallisuuspoliittisen viiteryhmän suhde on pysynyt ennallaan: Suomen sijainti erilaisissa turvallisuuspoliittisissa kartastoissa on jatkuvasti sidottu Euroopassa tapahtuviin poliittis-maantieteellisiin muutoksiin. Tämä maantieteen jatkuva muutos ei ole tietenkään millään muotoa yllättävää, mutta se on voimakkaassa ristiriidassa erityisesti suhteessa Paasikiven-Kekkosen linjan kaudella opittuun mantraan maantieteellisten vakioelementtien muuttumattomuudesta.

Tällä maantieteen muuttumattomuudella tarkoitettiin kuitenkin sitä, että kylmän sodan blokkijakojen kaudella – Neuvostoliiton vielä ollessa olemassa – suurvaltojen väliset intressit oli otettava vakavasti. Lainauksen mukaisesti oli *aina* jouduttu pohtimaan niin ulko- kuin puolustuspolitiikan näkökulmasta, miten säilyttää *saavutettu itsenäisyys* ja siihen liittyvä identiteetti suhteessa maantieteellisten tekijöiden pysyvyyteen. Maantieteellisten tekijöiden pysyvyyden painotus oli siten keskeinen osa kylmän sodan kauden Suomen ulkopoliittista totuutta ja Suomen ”geopoliittista visiota” (ks. Dijkink 1996, 2–10). ”Tosiasioiden tunnustaminen” tuli tarkoittamaan samaa kuin realistinen geopolitiittinen valtioviisuus.

Käytännössä vanhasuomalaiseen ulkopoliittiseen järkeilyyn perustunut myöntöväisyyssinja tarkoitti maantieteen määräävän valtioiden välisiä suhteita siinä, missä ajallinen aspekti toimi ainoastaan maantieteen määräävyyden todistajana. Toinen maantieteen määräävyyden painotuksen seuraus turvallisuuspolitiikassa olikin se, että Suomesta tuli turvallisuuspoliittisessa ajattelussa lopullisesti ”pieni”. Se oli sitä jo esimerkiksi 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla Snellmanin valtiofilosofiassa, mutta toisin kuin maantieteellisistä tosiasioista juontuva idealistinen alistuminen Venäjän alaisuuteen, uusi realistinen maantieteen kertoma ”totuus” tarkoitti sitä, että pienen valtion oli nimenomaan ymmärrettävä pienuuden ja suu-

ruuden välinen suhde itsenäisyyden ollessa kyseessä.

Kun 1800-luvulla pyrittiin Suomen valtion alueelliseen rakentamiseen ja siihen liittyvään henkiseen ja sivistykselliseen rakennustyöhön – alueen täyttämiseen kansallisella hengellä – kylmän sodan kaudella pyrittiin saavutetun valtion turvaamiseen tätä henkistä ulottuvuutta tietenkään unohtamatta. Suomen pienuuden tunnustaminen suurvaltapolitiikan pyörteissä ei leimannut vähiten suomalaista identiteettiä ja sitä lähes ihmeeksi julistettua tosiasiaa, että niinkin pieni maa kykeni olemaan olemassa, tai sitä, että pienen maan olemassaolo perustui jatkuvaan puolustamiseen. Presidentti Paasikivi ilmaisi asian YYA-sopimuksen yhteydessä näin:

Niin kauan kuin suurvaltojen väliset riidat ratkaistaan aseilla, eivät suuret anna oikeudellisten seikkojen estää itseänsä ryhtymästä toimenpiteisiin, mitkä ne pitävät sotilaallisten näkökohtien kannalta välttämättöminä, siihen katsomatta, loukkaavatko ne pieniä vai ei. Tämä on valitettava tosiasia, jolle me pienet emme voi mitään, vaan joka meidän on otettava lukuun, jos haluamme pysyä todellisuuden pohjalla ja ehjänä päästä elämän huumareesta ulos. (Paasikivi 1962, 55.)

Paasikiven esittämän ”maantieteen rautaisen lain” voi katsoa ainakin osittain johtaneen maantieteen määräävyyden painotuksen kolmanteen seuraukseen – puolueettomuuspolitiikkaan ”idän” ja ”lännen” välimaastossa.

Pitkään elettiin tilanteessa, jossa ”maantieteelliset tekijät” määrittivät Suomen aseman presidentti Kekkonen pääministerikaudellaan lanseeraamaa käsitettä seuraten ”tietynlaiseksi puolueettomuudeksi”³. Tämä tarkoitti sitä, että

Suomi kykenee pysymään Neuvostoliiton kanssa solmimassaan YYA-sopimuksessa. Tämä oli mahdollista, sillä historiallisen identiteettiprojektin kannalta tarkastellen onnekaasti, Suomi pyrki, YYA-sopimuksen johdannon mukaan, pitäytymään suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella. Näin Suomi saattoi jäädä pois Moskovassa vuonna 1955 kokoon kutsutusta Varsovan liiton perustamiskokouksesta ja samalla ”itäisestä” viiteryhmästä. Todelliseen länteen se ei nyt voinut siirtyä, muttei toisaalta joutunut ”itänkään”. Kekkonen ”eräänlainen puolueettomuus” voitaisiinkin tulkita nykykielellä ”eräänlaiseksi länsisuuntaukseksi”, jota tietenkin vielä vahvisti 1955 hankittu jäsenyys Pohjoismaiden Neuvostossa ja myöhemmin taidokkaasti perusteltu kauppa- ja identiteettipoliittinen EFTA:n liittännäisjäsenyys. Näin pienen mutta itsenäisen Suomen maantieteellinen asema vakiintui yhtäältä kylmän sodan alueellisen järjestyksen muotoutuessa ja toisaalta Suomen maantieteellisen aseman vakiinnuttua osaksi laajempaa identiteettikytköstä. Ymmärrettävästi Suomen ”maantieteellisen vakiintumisen” painotus tarkoitti samalla sitä, että turvallisuuspolitiikka merkitsi valtion turvallisuutta. Tämä painotus toimikin ilmeisen hyvin siihen saakka, kunnes maantieteellinen ympäristö joutui poliittisen muutoksen kohteeksi.

Kuten tunnettua, maantieteellisten vakioelementtien järjestys alkoi askel askeleelta murentua 1980-luvun vaihtuessa 1990-luvuksi. Tarkemmin sanottuna, eräät poliittiset toimijat halusivat nähdä maantieteellisten vakioelementtien ja niihin ladattujen merkitysten muuttuneen. Kylmän sodan kaudella rakentunut maantieteen rautainen laki perustui vain yhdenlaiseen tulkintaan Suomen asemasta ja sijainnista. Alueellisena kuvauksena tämä tulkinta muodostui kuitenkin jaetuksi totuudeksi. Kun kansalaisilta tiedusteltiin 1980-luvun alussa tyytyväisyyttä Suomen ulkopoliittiseen linjaan, tulos oli mairittelevan hyvä. Voitaisiinkin todeta, että ulkopoliittikan linjan hyväksyessään kansalaiset tulivat hyväksyneeksi lähes yksimielisesti sen kannan, että Suomi ei voi maantieteelliselle asemalleen mitään.

³ Kekkonen länsisuuntautuminen ja Suomen kansallisen identiteettiprojektin sisäistäminen on ollut keskustelun kohteena erityisesti hänen syntymänsä satavuotisjuhlien yhteydessä. Tähän mennessä painokkaimmassa Kekkonen käsitelleessä julkisessa puheessaan presidentti Mauno Koivisto totesi, että ”sen perusteella, mitä itse tiedän keskusteltuani hänen kanssaan niin Neuvostoliitosta ja kansainvälisestä politiikasta yleensä kuin Suomen asemasta ja sen integraatiopyrkimyksistä, en epäro i olettaa, että hänen kasvoillaan olisi tänään leveä hymy” (Koivisto 2000).

Suomen läntisen suuntautumisen kehitys ja maantieteen rautaisen lain murtuminen

1980-luvun Euroopassa hyvin harva saattoi vielä kuvitella, että vuonna 1993 Kööpenhaminan Eurooppa-neuvostossa asetettaisiin vaatimuksia, jotka entisten Itä-Euroopan valtioiden tulisi täyttää liittyessään uuteen uljaaseen (Länsi-)Euroopan unioniin uudessa Euroopassa, missä vakiintunut jakaantuminen itään ja länteen oli ollut olemassa viimeistään Varsovan liiton perustamiskokouksesta lähtien (ks. Moisio 1999). Vuonna 1995 Itävalta, Ruotsi ja Suomi liittyivät unioniin. Samalla Suomen ja Venäjän rajasta tuli ensimmäinen Euroopan unionin ja Venäjän välinen raja.

Suomessa Euroopan muutosta tarkkailtiin intensiivisesti kuitenkin jo 1980-luvulla. Maantieteellisten vakioelementtien tulkinnan muutos onkin havaittavissa erityisen hyvin siinä ulko- ja turvallisuuspoliittisen kielen käsitteellisessä muutoksessa, joka tapahtui Mauno Koiviston presidenttikaudella (Harle 1994). Suomi kiinnittyi historiallisen identiteettiprojektin kannalta ”oikean” viiteryhmän, lännen, kylkeen. Tämä hienovarainen ja asteittainen lännettyminen mursi vähitellen kylmän sodan kaudella muotoutuneen maantieteen rautaisen lain suomalaisen version, vaikka erityisesti talouden alalla hidas, mutta varma lännettyminen oli ollut jo kauan, vaikkakin Neuvostoliiton politiikan vuoksi julkisesti vähätelty, totuus (taulukko 1).

Suomen maantieteelliset vakioelementit muuttuivat 1990-luvulle tultaessa myös konkreettisesti valtioiden välisen taloudellisen kes-

kinäisriippuvuuden, Euroopan muuttuvan poliittis-maantieteellisen asetelman ja suurvaltasuhteiden kehityksen johdonmukaisena seurauksena. Suomalaiset poliitikot alkoivat vierailla Brysselissä ja muutama Nato-yhteensopiva taisteluhävittäjä tilattiin. Maantieteen muutosta ei tietenkään olisi tarvinnut tulkita siten kuin Suomessa tapahtui – ja kaikki eivät sitä näin tulkinnetkaan, kuten myöhemmin havaitaan. Ehkä maantieteen rautaisen lain murtumisen kannalta suurimmat tapahtumat olivat kuitenkin vielä tulossa. Yht’äkkisesti hävisi kommunistinen suurvalta Suomen itärajan takaa, Baltian maat itsenäistyivät, Saksat yhdistyivät ja koko itäiseksi Keski-Euroopaksi myöhemmin ristitty alue oli muuntautumassa alueellisesti uudelleen luoden noin 13 000 kilometriä uusia rajalinjoja Eurooppaan. Neuvostoliiton romahdaminen vuonna 1991 oli Suomen maantieteen rautaisen lain kannalta tarkasteltuna käännekohta. Historioitsija Eric Hobsbawm (1994) pitää tätä tapahtumaa ”lyhyen 1900-luvun” päätymisenä. Koko maantieteen rautaisen lain murtumista ennakoineeseen asetelmaan on vielä lisättävä se, että Ruotsi päätti hakea Euroopan yhteisön jäsenyyttä Suomen kannalta yllättäen vuonna 1990. Koko kylmän sodan kartografia, ulko- ja turvallisuuspolitiikan koordinaatio, oli siten jokseenkin murentunut – kuten oli murentunut myös Suomen identiteettiprojektissa niin tärkeä kommunistinen itänaapuri.

Siinä missä Suomen läntinen orientaatio kylmän sodan kaudella perustui lähes puhtaasti ”taloudellisiin” seikkoihin, alkoi 1990-luvun alussa ja erityisesti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vahva poliittinen suuntautuminen Länsi-Euroopan integraatioon. Tämä ei ole yllättävää, sillä Suomen historiallista identiteettiprojektia leimaa nimenomaan pyrkimys tulla liitettyksi ”aitoon” Eurooppaan ja germaaneihin sekä tulla käsitellyksi aitojen eurooppalaisten kansojen joukossa omana yksikkönään. Tähän kylmän sodan vakiintuneet maantieteelliset perusolekukset eivät antaneet mahdollisuutta, vaan tuli odottaa, että koko Euroopan asetelma muuttuisi aidolle länsisuuntaukselle suosiollisemmaksi. Lähes kuin onnellisesti päättyvässä saussa tämä tilaisuus koittikin myöhemmin. Se koitti kuitenkin erityisesti siitä syystä, että osa johtavista ulkopoliittikan tekijöistä – presidentti Koivisto etunenässä – oli tulkinut Suomen

Taulukko 1. Suomen lännettymisen kehitys eri organisaatioiden jäsenyyksien mukaan tarkasteltuna.

Jäsenyys organisaatiossa	Vuosi
Pohjoismaiden neuvosto	1956
EFTA (liitännäissopimus)	1960
OECD	1969
EEC-vapaakauppasopimus	1974
Euroopan neuvosto	1989
Euroopan talousalue	1994
Euroopan unioni	1995
NATO	?

maantieteellisten vakioelementtien muutoksen ja antanut niille uusia merkityksiä jo 1980-luvun alkupuolelta lähtien.

Suomalainen kylmän sodan aikainen geopoliittinen kartografia oli osittain voimissaan vielä ennen Ruotsin ilmoitusta hakea Euroopan yhteisön täysjäsenyyttä. Edes Itä-Euroopan mullistukset 1980-luvun lopulla eivät kyenneet tekemään lopullisesti tyhjäksi sitä tosiseikkaa, että Suomen poliittinen jäsenyys aidosti eurooppalaisten kansojen joukossa oli kerta kaikkiaan mahdottomuus vallitsevissa poliittis-maantieteellisissä olosuhteissa. Kuten ulkoasiainvaliokunta toteaa vuoden 1990 lausunnosaan Suomen suhtautumisesta Länsi-Euroopan integraatioon:

Valiokunnan oma käsitys on, että näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa Suomen välitön turvallisuuspoliittinen ympäristö ei nykyisestä kovin paljon muutu. Suhde Neuvostoliittoon, etenkin Venäjään ja sen välittömästi maahamme rajoittuviin osiin, jää edelleen Suomen ulkopoliittikan pääkysymyksi. Suomen puolueettomuus on viime aikoina vahvistunut. (Ulkoasiainvaliokunta 1990, 10.)

Siten kaikki kysymykset, jotka liittyivät niin Euroopan talousalueeseen, Euroopan neuvostoon tai Euroopan yhteisöön, alistettiin kysymykselle, josta oli muodostunut yksi Suomen maantieteen rautaisen lain vankimmista tunnuspiirteistä. Oli kysyttävä, miten Suomen jäsenyys noissa organisaatioissa vaikuttaisi Suomen puolueettomuuspolitiikkaan ja varsinkin sen uskottavuuteen Neuvostoliiton silmissä ja toisaalta läntisten veljien ja sisarten ryhmässä, johon liittymisen mahdollisuus oli jo valjennut osalle ulko- ja turvallisuuspoliittista eliittiä. Silti suuri osa yhdentymiseen liittyvästä spekulatiosta tapahtui erityisesti talouselämässä, sillä markkinoiden avautumisen nähtiin luonnollisesti avaavan myös Suomen teollisuudelle uusia mahdollisuuksia. Viime kädessä kuitenkin ainoastaan poliittinen yhdentymisen olisi tae näiden markkinoiden avautumiseen.

Vasta Ruotsin jäsenyysihakemus avasi Suomessa varsinaisen keskustelun siitä, oliko jäsenyys Euroopan yhteisössä mahdollinen. Tämä heijastaa osuvasti sitä, mikä Euroopan yhteisön jäsenyyden syvällä kulkevana pohjavirtana vai-

kutti. Kyse oli nimenomaan siitä, minkä identiteettipoliittisen viiteriikän Suomi tulisi uusissa muuttuvissa ja sekavissa poliittis-maantieteellisissä olosuhteissa ottamaan. Muuten keskustelun heräämistä Ruotsin kannan ja suunnanvalinnan selkiintymisen jälkeen olisi vaikea selittää. Vaihtoehtoja oli vähintään kaksi: puolueettomuuspolitiikan jatkaminen idän ja lännen rajalla tai liittyminen ”oikeaan” länteen myös institutionaalaisella tasolla. Oli kerta kaikkiaan otettava kartta kauniiseen käteen ja arvioitava Suomi-neidon sijaintia, mikäli Ruotsista tulisi ”aidon ja virallisen” Euroopan jäsen ja Suomesta ei. Samalla Neuvostoliiton hajottua ja erityisesti YYA-sopimuksen purkaututtua oltiin tilanteessa, jossa ikään kuin pitkän matkaa samaan suuntaan kulkeneesta linja-autosta noustiin ulos auringon paistaessa ja valittiin kerrankin oman mielen mukaan se laiturin, mistä matkattaisiin seuraavalla bussilla vielä aurinkoisempiin maisemiin.

EU-jäsenyys ja kamppailu Suomen maantieteelliselle asemalle annetusta merkityksestä

Maantiede ei ole pysyvää: läntisten ja ystävällismielisten valtioiden yhteyteen

Euroopan unionin jäsenyyden kannattajien geopolitiittista retoriikkaa voidaan tutkia *Helsingin Sanomien* toimittajan, Olli Kivisen (1994), teoksen *EU ei ole kurkkudirektiivi* kautta. Teos on tietenkin koko perusjoukon, Euroopan unionin jäsenyyden kannattamisessa käytettyjen argumenttien, kannalta kovin suppea otos, mutta silti erittäin relevantti dokumentti, koska se käsittelee nimenomaan Suomen historiallisen identiteettiprojektin luonnetta ja geopolitiikkaa. Kivinen oli myös varsin näkyvästi esillä Euroopan unionin jäsenyyden kannattajana ja toi näkemyksensä usein esille *Helsingin Sanomien* pääkirjoitussivulla.

Kivisen (1994, 34) mukaan Euroopan yhdyntymisen ja Suomen EU-jäsenyyden turvallisuuspoliittinen peruskysymys on enemmän kuin yksinkertainen: ”kumpi turvaa maamme turvallisuuden parhaiten: perinteinen, puolueettomuutta korostava itsellisyys vai liittyminen järjestöön, joka ei ole sotilasliitto [Kivinen nimenomaan painottaa sitä, että EU:n rinnastaminen

sotilasliitoksi on yksi niin sanotuista EU-legendoista], mutta joka on painoarvoltaan merkittävä ja joka tähtää turvallisuuspoliittiseen yhteistyöhön”. Kivisen mukaan tähän järjestöön olisi liityttävä jo siitäkin syystä, että Suomen turvallisuusympäristö on vaarallisempi kuin kylmän sodan aikana. Näin Kivinen korostaa sitä Euroopan unionin jäsenyyden kannattajien ajatusta, että Suomen maantieteelliset peruselementit ovat rajusti muuttuneet. Tämän ”johdosta maallamme ei ole varaa sulkea pois yhtään vaihtoehtoa.... Maanosamme muutos on niin raju, ettei viime vuosikymmenten rakenteisiin kannata ripustautua”.

Kivisen logiikassa korostuu, että muuttuvissa eurooppalaisissa olosuhteissa Suomen vanhasta maantieteen rautaisen lain tulkinnasta tulisi mitä pikimmiten päästä eroon. Nyt siihen on todellinen mahdollisuus, koska itsenäisyys luontevasti säilyttäen – tai itse asiassa sitä Euroopasta lisää hankkien – Suomi voisi liittyä siihen oikeaan identiteettipoliittiseen viiteryhmään, johon se Kivisen mukaan luontevasti kuuluu.

Maamme tulevaisuuden määrittelyn tärkeimmät suuret linjat ovat Suomen viiteryhmän valinta, turvallisuus, itsenäisyys, demokratia, pohjoismaisen hyvinvointimallin puolustus ja talouden terveyden turvaaminen. Kenties tärkein näistä on viiteryhmä, eli se kenen joukossa seisomme tulevaisuudessa: läntisten demokratioiden kanssa, vai yksin epävarmuudessa... Kaiken yhdentymisajattelun lähtökohta täytyy olla Suomen edun ajaminen. Kysymykset ovat sinänsä yksinkertaisia. Mikä ratkaisu takaa parhaiten maamme rauhan, turvallisuuden ja itsenäisyyden? (Kivinen 1994, 8–9.)

On huomattava, että Kivisen geopolittisessä logiikassa on kyse nimenomaan Suomen turvallisuuspoliittisen aseman ja siihen liittyvän identiteettikytköksen pohdinnasta. Hänen mukaansa parhaiten Suomen valtiollista turvallisuutta tukee liittyminen läntisiin sisäriin ja veljiin, jolloin ”maamme rauha, turvallisuus ja itsenäisyys” säilyvät (Kivinen 1994, 11). Nyt tähän olisi mahdollisuus rauhan vallitessa, ilman pakottavaa tilannetta, jolloin jäsenyydestä ei tarvitsisi vääntää kättä myöskään Moskovassa. Kivisen mukaan maan itsenäisyyttä ei mitenkään edistä se, että Suomi ”jäisi läntisen Eu-

roopan koilliskulmalle yksinään eristyksiin”. Näin Suomi ei pääsisi tärkeään eurooppalaiseen pöytäan päättämään niistä sen kohtaloon oleellisesti liittyvistä asioista, jotka EU:n jäsenyyden ulkopuolellakin ilman muuta lankeaisivat sen alueelle. Suomi ei siis luopuisi itsenäisyydestään tai itsemääräämisoikeudestaan liittyessään Euroopan unioniin, vaan päinvastoin vahvistaisi valtaansa suhteessa omaan alueeseensa ja Koillis-Eurooppaan. Kulmakivenä tässä jäsenyyden kannattajien turvallisuuspoliittisessa retoriikassa on se, että koska Euroopan unionin turvallisuuskysymyksissä asioita ei päätetä määräenemmistöllä, Suomi voi aktiivisesti ajaa Venäjän-politiikkaansa osallistumalla päätöksentekoon. Suomi löisi ikään kuin kaksi kärpää yhdellä iskulla. Se sijoittuisi oikeiden länsimaiden turvaan epämääräisestä ja jopa kohdalokkaasta välitilasta viemällä historiallisen identiteettiprojektinsa tyylikkäästi onnelliseen loppuunsa ja kykenisi silti vaikuttamaan aktiivisesti omaan alueeseensa ja Venäjä-suhteeseensa. Koska Kivinen pitää Suomea luonnollisesti Länsi-Eurooppaan kuuluvana valtiona, hän painottaa, että ”paikkamme on demokraattisuutensa vahvistaneiden maiden vapaaehtoisessa eurooppalaisessa liitossa, ei epävarmassa välimaastossa, eikä demokratiaa odottelevien odotushuoneessa” (mt., 13). Samalla hän korostaa Venäjän epädemokraattisuutta. Näin Suomen jättäytymiselle yhdentymiskehityksen ulkopuolelle ei ole Kivisen mukaan mitään järkiperusteita, varsinkin, kun ”maamme vain eristäisi itsensä ja menettäisi vaikutusvaltansa” (mt., 40). Suomi on osa länttä ja sen tulee ottaa paikkansa oikeassa identiteettipoliittisessa viiteryhmässä. Näin Suomi ei Kivisen päätelyn mukaan saa samaistua myöskään niihin Neuvostoliiton kylmän sodan kauden todellisiin satelliitteihin, jotka itäisen naapurin romahtamisen jälkeen pyrkivät myös hakemaan EU:n jäsenyyttä seuraavalla laajentumiskierroksella. Suomi kuuluu kerta kaikkiaan eri joukkoon entisiin itäisiin maihin nähden. Pohjoismaatkaan eivät riitä viiteryhmäksi, koska Kivisen mukaan Suomi ja Ruotsi eivät muodosta riittävän vahvaa turvallisuuspoliittista paria.

Kivisen ajatuksenjuoksu ilmentää osuvasti kuinka Euroopan unionin turvallistamiseen jäsenyyskamppailun yhteydessä kuului voimakas kiista siitä, miten Suomen viralliseen kylmän

sodan kaudella vakiintuneeseen geopoliittiseen visioon – maantieteen rautaiseen lakiin – tulisi suhtautua uudessa poliittis-maantieteellisessä tilanteessa. Tulisiko muuttaa tulkintaa vai pitäytyä vanhassa? Kivisen kaltaiset jäsenyyden kannattajat painottivat voimakkaasti sitä, että aika on ajanut vanhan ulkopoliittisen viisauden edelle. Hänen mukaansa:

Maamme historia on kunniakas millä tahansa alalla, mutta toisen maailmansodan jälkeinen aika on pumpannut siinä määrin ilmaa kansalliseen ulko- ja turvallisuuspoliittiseen ajatteluun, että realismi viiden miljoonan ihmisen kansan todellisista vaihtoehtoista on jäänyt syrjään. Pieni ja puolueeton maa pystyi näyttämään suurta osaa kylmän sodan jäähmydessä, mutta se aika on ollut ja mennyt... Erittäin tärkeää on muistaa, että perusteellinen eurooppalainen muutos on jo tapahtunut. Menneiden aikojen haikailu on turhaa ajan hukkaa. Jäätyneen kahtiajaon aika, joka tarjosi Suomelle ja muille puolueettomille pelitilaa, on mennyt eikä palaa. Nyt on elettävä tämän päivän todellisuudessa ja toimittava sen ja tulevaisuuden vaatimusten mukaan. (Kivinen 1994, 12.)

Näin Kivinen (1994, 14) tulkitsee maantieteellisten vakioelementtien muuttuneen ja tätä kautta siirtää vanhan ulkopoliittisen viisauden, puolueettomuuden, vanhentuneiden ajatusten romukoppaan. Vaikka hän käyttää sanaa realismi, hän ei viittaa sillä kylmän sodan ulkopoliitiikan tekemisen realistiseen perinteeseen, vaan siihen, että uudessa poliittis-maantieteellisessä asetelmassa tarvitaan samalla *uudenkaltaista realismia*. Maantiede on muuttunut, joten järjestyksenkin on muututtava. Kivisen uuteen realismiin kuuluu ajatus siitä, että kun kerran Euroopan asetelma on jo Suomesta riippumatta muuttunut, ei vanhoilla resepteillä voi olla käyttöä.

Jos Suomi jäisi Euroopan unionin ulkopuolelle – ja ei siis liittyisi oikeaan viiteryhmään – Suomi joutuisi Kivisen mukaan kansainvälispoliittiseen epävarmuuden tilaan. Tämän epävarmuuden tuloksena maa ajautuisi vapaaehtoisesti turvallisuuspoliittiselle tuuliajolle, jossa maan etu olisi uhattuna. Tähän perinteinen puolueettomuuspolitiikka ja vanhat maantieteelliset tulkinnat Kivisen mukaan juuri johtaisivat, sillä ”paikallaan pysyminen muuttuu herkästi

taantumukseksi... ja puolueettomuuteen tarrautuminen saattaa hyvinkin osoittautua myllynkiveksi kaulassamme” (Kivinen 1994, 26). Maan etu olisi turvattu ”luonnollisessa” Euroopassa, jossa valtioiden väliset keinotekoiset rajat olisi häivytetty, rauha vakiinnutettu ja talous turvattu sisämarkkinoilla. Tässä maailmassa Suomikin voisi rauhassa elää ja vaurastua. Vaikka Kivinen ei ymmärräkään olevansa luomassa uutta, laajempaa Euroopan unioni -nimistä valtiota, korostuu hänen geopoliittisessa logiikassaan juuri se, että ”luonnollinen” Eurooppa on kyllä aitojen läntisten kansojen välillä avoin, mutta todellisen idän, erityisesti Venäjän, ulkopuolelleen sulkeva kokonaisuus. Suomi on osa länttä, Venäjä itää, ja tähän perustavaalautua olevaan kysymykseen Kivisen pro Euroopan unioni -projekti näyttää tähtäävän.

Suomelle tärkeän läntisen viiteryhmän ja Venäjän suhde on Kivisen ”uuden realistisen maantieteen lain” kulmakivi:

Kukaan ei ihmettele minne Hollanti kuuluu, mutta Suomesta etelään juoksevalla reuna- valtioiden alueella on puhe ilmiselvästä ongelmasta, koska Eurooppa on aina ollut ja tulee olemaan jakautunut vielä hyvin pitkään: taloudellisesti, uskonnollisesti, historiallisesti ja sivistyksellisesti. Suomen paikka on selvästi demokraattisten länsimaiden joukossa... Viiteryhmänä EU on tärkeä, koska se osoittaa suoraan paikkamme maailmassa. (Kivinen 1994, 26–27.)

Jos jäädään läntisen viiteryhmän ulkopuolelle, tarkoittaa se Kivisen mukaan sitä, että Suomi putoaa ”neljänneksi Baltian maaksi, kaukaiseksi kummajaiseksi” (Kivinen 1994, 27). Onkin huomattava, että ”läntinen viiteryhmä” on jäsenyyden kannattajien kartoilla aina suhteessa siihen viiteryhmään, mihin ei mistään hinnasta haluta kuulua. Edes sellaisiin ”jossain idän ja lännen välissä” oleviin maihin, kuten Baltiaan tai Puolaan ja Unkariin, ei tulisi samastua, sillä se olisi merkki vääriin identiteettipoliittiseen viiteryhmään kuulumisesta. Kuitenkin Suomen historiallisen identiteettiprojektin valossa hirvittävin viiteryhmä on tietenkin itä ja Venäjä, johon Kivisen koordinaatioissa luodaan vahvaa negatiivista toiseuden leimaa.

Kivisen mukaan juuri Unkarin ja Puolan kaltaisten maiden voimakas halu liittyä Euroopan unioniin kielii siitä, etteivät ne tunne oloaan

turvalliseksi Venäjän naapurissa, vaan katsovat, että ainoastaan oikea viiteryhmä voi pelastaa ne historiallisten kauhujen toistumiselta. Näin Kivisen ”luonnollisen” Euroopan rinnalle nousee toinen ”luonnollinen” käsite: idän ja lännen rajamaat. Hän pelkääkin, että Suomessa ei enää riittävän hyvin tunnistettaisi – jälleen vanhojen maantieteellisten perusoletusten vuoksi – Venäjän uhkaa näitä rajamaita kohtaan: ”miehitykseltä ja Varsovan liitolta säästyminen suojelee kylmän sodan ajan ajattelun jatkumista” (Kivinen 1994, 28). Näin Kivinen liittää kylmän sodan aikaisen maantieteen rautaisen lain ja sen nykyhetken soveltumattomuuden toisiinsa. Kivisen mukaan Suomen kohdalla vanhakantainen ajattelutapa käy vaaralliseksi, ”jos se estää Venäjän todellisuuden näkemisen ja ymmärtämisen” (mt., 29).

Kivinen (1994, 30) toteaa, että olot Venäjällä ovat kuitenkin juuri Euroopan unionin jäsenyydestä päätettäessä niin epätavalliset, että maantieteen rautaisen lain tulkinnasta on kerta kaikkiaan päästävä eroon, sillä ”koskaan aikaisemmin itärajamme takana ei ole ollut mureneva, sekasortoinen suurvalta”. Kivinen painottaa Venäjän todellista kaaosta ja sen aiheuttamaa uhkaa myös Suomen valtiolle. Kukaan ei tiedä, mitä sekasortoista Venäjällä voi tapahtua, mutta varmaa olisi, että tapahtumat eivät olisi Suomen kannalta myönteisiä.

Edelliseen uhkaan on Kivisen (1994, 41) mukaan paras varautua liittymällä suurempaan ystävällismielisten valtioiden liittoon, Euroopan unioniin. Hänen mukaansa, ja tämä sama ajatuskulku tulee käänteisenä esiintymään jäsenyyden vastustajien argumenteissa, unionin ulkopuolelle jääminen johtaisi siihen, että Venäjän ja Euroopan välille muodostuvan syvenevän rajalinjan kaudella Suomen puolueettomuudella olisi hyvin vähän merkitystä. Mutta Euroopan unionin jäsenenä Venäjän hyökkäys Suomen kimppuun – jäsenen, jonka kaikki ”ystävät” kuuluisivat vielä pääpiirteittäin Natoon – tuntuisi Kivisen mukaan hyvin irrationaaliselta jopa Venäjän kannalta. Euroopan unionin jäsenyyden myötä Suomi saisi siten myös identiteettipoliittiset turvallisuustakuut, jotka estäisivät Venäjää hyökkäämästä Suomeen. Näin ”muuttuneessa Euroopassa täysin yksin jättäytyminen on maamme turvallisuuden kannalta liian vaarallinen vaihtoehto”.

Kivisen logiikka tiivistyykin lopulta selkeän geopoliittisen uhkakuvan (ks. Moisio 1998, 106–108) esityksessä:

Suomessa pyritään edelleen vähättelemään Venäjän kasvavan sekasorron merkitystä turvallisuustilanteellemme... pahimman mahdollisuuden toteutumiseen, eli että Venäjällä nousee valtaan vahva ja taantumuksellinen hallitus, joka palauttaa maan imperialismin ja yksinvallan tielle ja jonka kanssa Suomen on tultava toimeen, koska maantieteellinen asemamme niin vaatii... Vaarallisin vaihtoehto on Venäjän vaikeuksien jatkuminen ja maan tosiasiallisen vallan pirstoutuminen paikallisten sotaherrojen käsiin... Tällöin Suomen pahimmaksi uhkakuvaaksi nousee Venäjän pohjoisosan sotilasdiktatuuria muistuttava tilanne... Imperialismin elossa olosta on saatu merkkejä jo jonkin aikaa... Miljoonat ihmiset Venäjällä hyväksyvät Zhirinovskin ajatukset. (Kivinen 1994, 42–44, 46.)

Näin Suomi saattaa joka tapauksessa joutua Venäjän kanssa konfliktiin. Kun tämä saattaa olla Kivisen mukaan olemassa oleva tosiasia, tulee suomalaisten tarkkaan miettiä sitä, ”onko pahimman vaihtoehdon uhatessa parempi hyväksyä ajatus lännen etuvariona toimimisesta vai palattava alistusasemaan, josta maallamme on kokemusta”. Kivisen mukaan ei olekaan kovin vaikea kuvitella, millaiseen myöntövyysuhteeseen yksin jäänyt rajamaa ajautuisi tilanteessa, jossa ”Venäjän punaruskean diktaattorin ja länsivaltojen välille syntyisi selkkaus”, sillä ”jos asiat Euroopassa ajautuvat niin pitkälle, että aseellinen selkkaus on todellinen uhka, ollaan sellaisten pimeiden voimien otteessa, ettei aivan yksin oleminen palvele maamme etua”. (Kivinen 1994, 42–50.)

Maantiede on pysyvää: Itsemääräämisoikeus ja puolueettomuuspolitiikan rapautumisen seurauksien pelko

Teoksessaan *Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten?* Iisa Räsänen (1997) analysoi Suomen itsenäisyyteen liitettyjä ja jäsenyyttä vastustavia argumentteja suomalaisessa integraatiokeskustelussa. Näiden jäsenyyttä vastustavien näkemysten voi katsoa liittyvän Suomen turvallisuuspolitiikkaan ja erityisesti kysymykseen

Suomen valtion turvallisuudesta mahdollisen Euroopan unionin jäsenyyden kohdalla.

On tärkeää havaita, että Räsänen (1997, 24–26) mukaan Euroopan unionin vastustajat pitivät Suomen jäsenyyttä toisen poliittisen toimijan alaisuuteen joutumisena. Unionin vastustajien mielissä Suomesta tulee ulkoa ohjattavan objektin kaltainen ”lastu laineilla”, eikä itsenäisyydestä enää voi puhua. Itsenäisyys ja alistaisuus kuvataan toisensa poissulkevinä asioina toisin kuin esimerkiksi 1800-luvun vanha-suomalaisessa poliittisessa ajattelussa. Siten vallan jakaminen on unionin vastustajien logiikan mukaan nollasummainen kokonaisuus: kaikki valta on yhdessä paikassa. Tämän vuoksi kyse on joko alistumisesta Euroopan unionin ylivaltaan tai itsenäisyydestä: valta luovutetaan kiinteänä kokonaisuutena, eikä se siksi voi esimerkiksi vähentyä tai siirtyä vain osittain.

Räsänen mukaan Euroopan unionin vastustajat näkevät itsenäisyyden omana harkintana ja päätöksenteko-oikeutena. Samalla itsenäisyyden merkityksen nähdään määrittävän sen kautta, mitä sen menettäminen jäsenyyden myötä merkitsisi. Jäsenyys tarkoittaisi erityisesti sitä, että olisi jokin korkeampi voima, joka sulkisi Suomen oman harkinnan pois kansainvälisestä politiikasta. Euroopan unionin katsotaan vievän Suomelta mahdollisuuden oman toiminnan *rationaaliseen* kontrollointiin. Euroopan unioni on jäsenyyden vastustajille kuin Suomi-lastaholhoava aikuinen. Vallan ja vastuun nähdään erkaantuvan toisistaan: siinä missä itsenäinen Suomi tekee päätökset ja kantaa niistä vastuun, tekee Euroopan unioni päätökset Euro-Suomen kantaessa niistä vastuun. Itsenäisellä Suomella asiat ovat konkreettisesti hallussa itsellä eivätkä hajallaan missä sattuu, ja valtaa käsissä pitävä hallitsee aluettaan ja olojaan. Jäsenyyden vastustajien mukaan tämä ei olisi mahdollista unionissa senkään vuoksi, että suurien jäsenmaiden katsotaan suoraviivaisesti päättävän pienten valtioiden alueella tapahtuvat toimet. EU-vastaisessa retoriikassa Euroopan unionin nähdään yksipuolisesti asettavan ne vaatimukset, joita suomalaisten ”alamaisten” tai ”orjien” tulisi noudattaa. ”Suomi-olion” alueellinen perusta rapautuisi. Suomi on unionin jäsenyyden vastustajille luonnollinen yksikkö, yhteisö, kun taas Eurooppa ei ole mitään luonnollisesti olemassa olevaa. (Räsänen 1997, 27–39, 95.)

Euroopan unionin jäsenyyden vastustajien näkökulma Suomen erityislaatuiseen asemaan ulko- ja turvallisuuspoliittisissa koordinaatioissa liittyy erityisesti kysymykseen niistä vaihtoehdoista, joita Suomella tulisi olla muutuvissa olosuhteissa. Räsänen mukaan jäsenyyden vastustajat näkevät sen, että:

EU:n valta tulevaisuuden suhteen näyttäytyy erityisen suurena. Tulevista määräyksistä on kaikkein vähiten tietoa: niiden sisältö ’riippuu monista tuntemattomista ja arvaamattomista tekijöistä’, mutta kuitenkin nuo määräykset ohjaavat ja lyövät lukkoon Suomen myöhemmät vaiheet. Suomi ei voi toimia tilanteiden mukaan omaehtoisesti, vaan säädökset annetaan ulkoa mielivaltaisesti. Avoumuksien ja mahdollisuuksien sulkeutuminen nähdään nyt puutteena, samalla kun myös EU:n vallan epämääräisyys ja avoimuus ovat pahasta. (Räsänen 1997, 64.)

Onko Räsänen analyysiä seuraten tultava siihen johtopäätökseen, että Suomen historiallinen identiteettiprojekti on erityisesti Euroopan unionin vastustajien geopolittisissä merkitysrakennelmissa menettämässä historiallisesti muotoutunutta sisältöään – toteaahan Räsänen itsekin, että Euroopan unionin vastustajat näkevät unionin systemaattisesti pahana, kun Suomi taas on heille hyvä?

Kun edellistä kysymystä analysoidaan, tulee huomata, että Euroopan unionin vastustajat liittävät Suomen aseman kahteen vastakkaiseen ja toisensa poissulkevaan maantieteelliseen sijaintiin. Ensimmäinen niistä on sijainti tutussa Pohjois-Euroopassa tai ”Pohjolassa” itsenäisenä kansana, jolla on luonnollisen yhteisön tapaan mahdollisuus päättää itse omista asioistaan omalla alueellaan. Tämän Euroopan unionin vastustajien toivoman vision vastakohtana nähdään Suomi, joka on osa laajempaa, ei-luonnollista Eurooppaa, jossa se menettää todellisen itsemääräämisoikeutensa ja periferisoituu jonkin Euroopan ääri laidalle.

Jäsenyyden vastustajien retoriikka Suomen sijoittamiseksi Euroopan osaksi esitetään vastaparin kautta – itsenäinen pohjoiseurooppalainen Suomi tai itsenäisyytensä menettänyt Euroopan raja-alue. Jäsenyyden vastustajat näkevät Suomen turvallisuuden rakentuvan nimenomaan niille maantieteen rautaisen lain perusoletuksille, joita esiteltiin aiemmin. Heidän

mukaansa Paasikiven-Kekkonen linjalla Suomi kykeni vakiinnuttamaan asemansa, eikä noita vakiintuneiksi tulkittuja maantieteellisiä vakioelementtejä siksi tulisi pyrkiä tulkitsemaan uudelleen. Tämä logiikka esiintyy erinomaisen hyvin Vapaan Suomen liiton pääsihteerin, Kauko Laihasen, turvallisuuspoliittisissa argumenteissa, jotka hän esitti jäsenyysprosessin vastustuksen logiikan kertauksena vuonna 1995, Suomen jo liittyttyä Euroopan unioniin. Nämä argumentit heijastavat kuitenkin hyvin sen geopolitiittisen kamppailun luonnetta, jota Suomessa käytiin erityisesti ennen vuoden 1994 neuvotantavaa kansanäänestystä.

Laihasen mukaan Suomen liittyminen Euroopan unioniin merkitsisi sitä, että Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikasta päätettäisiin Brysselissä vastoin Paasikiven ja Kekkonen muotoilemaa linjaa. Laihasen mukaan Suomi ei olisi enää itsenäinen ja vapaa päättämään omista asioistaan, vaan pelkkä ”eurooppalaisen suurvallan etäinen puskuri itäisen suurvallan Venäjän läntisellä rajalla” (Laihanen 1995, 52).

Laihasen retoriikassa ilmenee se tärkeä seikka, että Euroopan unionin vastustajat eivät näe länttä varsinaisena vihollisena, vaan vihollinen on edelleen Venäjä. Tämä tosiasia oli ollut hyvin hallittavissa kylmän sodan kaudella, ja se oli todistettu ulkopolitiittiseen viisauteen perustuvien torjuntavoittojen ja tuohon viisauteen erottamattomasti liittyvän maantieteen rautaisen lain soveltamisen avulla:

Tunnettu tosiasiahan on, ettemme voi muuttaa maantiedettämme. Suomella on runsaan tuhannen kilometrin yhteinen raja suurvalta Venäjän kanssa... Suomen itäraja on sama kuin läntisen liittouman, EU:n. Tilanne on kokonaan toinen kuin mihin olemme tottuneet. Venäjän kannalta katsottuna läntisen liittouman itäraja liikahti muutaman kansanäänestysnäytelmän jälkeen uhkaavasti lähemmäksi... Venäjän ja EU:n ainut yhteinen raja on sama kuin Suomen itäraja. Vilkaisu Euroopan karttaan osoittaa selvästi, kuinka maantieteellisesti eristynyt asemamme onkaan... Suomen maantieteellinen asema EU:n eteen työnnettynä etuvartioasemana korostuu entisestään... Euroopan unionin kartalla Suomi muodostaa koillisen, eristetyt rajamaakunnan, jonka aseman vaarallisuutta *lisää* jäsenyys toisen sotilaallisen suurvallan osana Venäjän strategisesti elin-

tärkeiden alueiden kyljessä. *EU:n ulko- ja turvallisuuspoliittiset virhearviot altistavat aina myös Suomen vaaroille, joihin sillä itsellään ei ole osaa eikä arpaa.* (Laihanen 1995, 52–53, kurs. S.M.)

Näin Suomi on ”vailla omaa itsenäistä ulko- ja turvallisuuspoliittista päätöksenteko-oikeutta kuin laiva ilman perämiestä karikkoisella ja myrskyävällä merellä” (Laihanen 1995, 68). Laihasen logiikka paljastaa sen, mistä Euroopan unionin jäsenyyden vastustajien geopolitiittisessä visiossa oli kyse. Ensinnäkin he – aivan samalla tavalla kun jäsenyyden kannattajat – turvaavat retorisesti Suomen valtion asemaa suhteessa Venäjään. Siten Venäjä näyttäytyy sinä identiteettiprojektin kannalta ymmärrettävänä luonnollisena uhkana, johon maantieteen rautainen lakikin perustui. Mutta ongelma on se, että uudessa eurooppalaisessa asetelmassa Suomi altistuisi sellaisille vaaroille, joihin se ei itse voisi vaikuttaa. Tällä vaaralla viitataan systemaattisesti Venäjään lännen vihollisena. Tällöin Suomelle onnettomin asetelma syntyi EU:n jäsenyyden myötä, vanha puolueettomuuspolitiikka kuopattuna, koska uusi Eurooppa ja Venäjä ottaisivat varmasti yhteen Suomen maaperällä ilman, että Suomi voisi tähän tilanteeseen päätöksillään vaikuttaa. Itsenäisyyden tilalle tulisi ylivalta, jolloin kyse olisi ylivaltaisesta alistamisesta: Suomi olisi velvollinen noudattamaan yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, jolloin mahdollisuus esimerkiksi puolueettomuuspolitiikkaan sekä itsenäiseen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan menetettäisiin. Tähän liittyy samalla tosiasiana esitetty seikka, että ”pienen, Suomen kaltaisessa maantieteellisessä asemassa olevan kansan on turha odottaa vastapalveluksia [toisilta jäsenmailta], koska Suomen puolustamisen hinta saavutettavaan hyötyyn ja riskiin nähden olisi pääomapiirin kannalta liian kallis.” (Laihanen 1995, 68.) Unionin jäsenyyden vastustajien mukaan Suomi jäisi Venäjän hyökkäyksen koittaessa yksin, mutta ei olisi kykenevä itse tekemään päätöstä konfliktiin sekaantumisesta. Vastuu kyllä lankeaisi, mutta päätöstä konfliktiin osallistumisesta ei saataisi itse tehdä, vaikka kyse olisi ”omasta alueesta”. (Laihanen 1995, 68.)

Vaikka Räsänen mukaan Eurooppa näyttäytyi Euroopan unionin vastustajille systemaattisesti pahana, on huomattava, että se ei esiinny

kuitenkaan potentiaalisena vihollisena saksalaisen Carl Schmittin (1976) antamassa merkityksessä. Tämä selvittää Suomen identiteettiprojektin ja Euroopan unionin saaman vastustamisen suhdetta: Euroopan unioni ei ole vastustajille itsessään paha tai vihollinen, vaan Suomen jäsenyys koetaan pahaksi asiaksi suhteessa Suomen viholliseen, Venäjään! Vihollinen on unionin vastaisessa retoriikassa siis edelleen Venäjä, mutta Euroopan unionin jäsenyys lisäisi vastustajien mukaan riskiä siihen, että Suomi joutuisi taistelemaan tätä vihollista vastaan *päättämättä tästä itse*. Itsenäisyyden menetyks johtaisi Suomen maantieteellisen aseman huomattavaan vaaranalaistumiseen juuri maantieteen rautaisen lain keskeisen väittämän, idän ja lännen muuttumattomaksi kuvatun vastakkainasettelun, kautta. Jos emme voi maantieteelle mitään ja jos idän ja lännen vastakkainasettelu tulkitaan pysyväksi, ei Suomen ulko- ja turvallisuuspoliittisten askelmerkkien muuttamisella ole perusteita.

Tämä tulkinta perustuu systemaattisesti siihen oletukseen, että Suomen ”turvallisuusaseman avaintekijä on aina ollut suhteemme suureen itäiseen naapuriimme sen yhteiskunnallisesta järjestelmästä tai nimestä riippumatta” (Laihanen 1995, 63). Laihanen painottaa tämän aseman muuttuvan unionin jäsenenä yhä vaaranalaisemmaksi jo siitäkin syystä, että uudessa Eurooppa-armeijassa palvelevat nuoret menettävät maanpuolustustahtonsa ja tasoittavat siten tien idän valloittajien helpolle voitolle periferisestä Euroopan rajamaakunnasta, Suomesta.

Venäjän negatiivisen toiseuden painotus tulee erityisen hyvin esille Euroopan unionin jäsenyyttä vastustaneen Keijo Korhosen geopolitisella kartalla. Hän pelkää jopa sitä, että josain vaiheessa myös Venäjältä saattaisi tulla Euroopan unionin jäsen. Tässä tilanteessa ”Suomi olisi EU:n jäsen ja niin olisi Venäjänkin. EU:n kahden jäsenvaltion välinen raja on tietenkin avoin. Näin siis Suomi vihdoinkin pääsisi takaisin valtioyhteyteen entisen emämaansa kanssa. Vuonna 1917 siitä irtaannuttiin, ilmeisesti vahingossa. Ja vuosina 1939–1944 samaa valtioyhteyttä vastaan taisteltiin 86 000:n suomalaisen hinnalla. Ilmeisesti tyhmyyttämme.” (Korhonen 1994, 18–19.)

Korhonen pitää vahvasti kiinni ”maantieteen rautaisesta laista”. Arvostellessaan poliittisen

eliitin toimia Suomen viemiseksi Euroopan unionin jäseneksi hän painottaa voimakkaasti, että ”jossakin on sovittu, että Suomen turvallisuuspolitiikan välttämättömyydet, geopolitiikan muuttumattomat tosiasiat sekä maantieteellinen sijaintimme painetaan keskustelussa takalalle – tai että niiden koko merkitys kiistetään muka Euroopan suuren muutoksen takia. Kaikista kokemuksistaan ja maantieteen sekä geopolitiikan tosiasioista piittaamatta suomalaiset odottavat Euroopan unionilta ’jonkinlaista’ suojaa Venäjää vastaan” (Korhonen 1994, 31). Korhonen jatkaa siten maantieteen rautaisen lain painotusta: ”Mikään poliittinen muutos Euroopassa ei poista naapurisuuden ja maantieteen merkitystä turvallisuuspolitiikalle” (mt., 52).

Juuri syrjäisyys, kaukaisuus ja pohjoisuus muodostuvat uudessa maailmassa Korhosen mukaan Suomea tukeviksi tekijöiksi. Hän painottaa, että jo aiemminkin Suomi on hyötynyt eristyneestä asemastaan: Suomalainen lintukoto on välttynyt rotuongelmilta, järjestäytyneeltä rikollisuudelta, terrorismilta ja huumeilta; ongelmilta, jotka vaivaavat muuta maailmaa. ”Eristäytymisen edullisuutta ei meillä tunneta. Ehkä se tajuttaisiin vasta kun on liian myöhäistä. Mutta syrjäisyys ja pohjoisuus tulevat joka tapauksessa antamaan meille suhteellista suojaa väestöongelmien maailmassa” (Korhonen 1994, 147–148). Korhosen mukaan Suomen turvallisuus voidaan säilyttää eristämällä Suomi kaikesta vaarallisesta. Samaan aikaan hän painottaa Suomen ja Venäjän rajan ongelmallisuutta, mutta siten, että ainoastaan Suomen ja Venäjän tulee saada päättää yhteisestä rajastaan.

Korhosen logiikan ydinkysymys on kolmijakoinen. Ensinnäkin Venäjä tulee ottaa uhkana jatkuvasti huomioon Suomen asioista päätettäessä. Tämä viittaa siihen, että myös jäsenyyden kärkivastustajille Suomen todellista olemassaoloa määrittävä vihollinen oli Venäjä, ei Eurooppa ja länsi:

Kuulumme tietenkin läntiseen, roomalaiseen Eurooppaan, riippumatta siitä, olemmeko jäseninä uudessa kauppiassuurvallassa vaiko emme... Ei meillä ole mitään Saksaa eikä saksalaista kulttuuripiiriä vastaan... Olemme läpi vuosisatojen saaneet suunnattoman paljon saksalais-keskieurooppalaiselta talous- ja kulttuurialueelta. Poliittisen kulttuu-

rimme, arvojärjestelmämme, tapojemme ja yleisen asennoitumisemme takia meidät maailmalla mielletään melkein Ala-Saksan maakunnaksi... Saksan ja saksalaisuuden kanssa tulemme vastaisuudessaakin olemaan mitä läheisimmässä yhteydessä. (Korhonen 1994, 30, 147.)

Silti elintärkeät turvallisuusedut estävät Korhosen mukaan Suomen todellisen liittymisen Saksa-vetoiseen Eurooppaan, sillä ”Suomen historian ja maantieteen antama ehdoton ohje on, että meidän on pysyttävä Keski-Euroopan suurvallan ja Venäjän välisen mahdollisen selkkauksen ulkopuolella” (Korhonen 1994, 158). Tämä on Korhosen ajatusrakenteen toinen perusasia. Kolmas on puolestaan kylmän sodan kaudella vakiintunut maantieteen rautainen laki, joka korostaa maantieteellisten elementtien muuttumattomuutta. Korhoselle paras maailma on tätä logiikkaa seuraten paikka, missä pieni ”Suomi kieltäytyy EU:n jäsenyydestä ja sitä aikanaan seuraavasta puolustusyhteistyöstä, säilyttää hyvät suhteet Venäjään kuten kaikkiin muihinkin maihin ja kehittää omaa, uskottavaa ja riittävää puolustuskykyään harjoittaa tiukkaa, riippumatonta puolueettomuuspolitiikkaa” (mt., 158). Tässä tilanteessa Suomen ei tarvitsisi osallistua unionin turvallisuuspoliittiseen päätöksentekoon eikä ottaa kansallisesti tarpeetonta riskiä siitä, että Suomi joutuisi suurvaltojen kiistojen kohteeksi omalla maaperällänsä. Tähän logiikkaan Euroopan unionin jäsenyyden vastustamisen turvallisuuspoliittinen järjestyminen ja siihen liittyvät geopoliittiset uhkakuvat perustuvat.

Korhosen sisäistämä vanhasuomalainen maantieteen rautainen laki näkyy vielä selvemmin Suomen pienuuden korostamisen kohdalla. Korhosen mukaan pienen maan tehtävä isojen valtioiden joukossa on ainoastaan rusinoiden poimiminen pullasta. Hän esittää kuvitteellisen esimerkin tilanteesta, jossa Suomi eläisi Euroopan unionin ulkopuolella säilyttäen siten täyden itsenäisyytensä ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Itä-länsi-konfliktin sattuessa – tietenkin Venäjän (idän) ja läntisen liittouman (WEU, Nato) välille – Suomen asema olisikin varsin hyvä, eikä Venäjän *tarvitsisi* hyökätä Suomeen, sillä Suomen alueella ei olisi Venäjän vihollisen tukikohtia. Korhosen mukaan tällaisessa tilanteessa ”Venäjä ei voittaisi mitään

vetämällä Suomen sotaan” (Korhonen 1994, 161–163). Euroopan unionin jäsenyys taas alistaisi Suomen Venäjän hyökkäykselle. Näin Venäjä on Suomen julkinen vihollinen, mutta tulee löytää ratkaisu, jolla se pidetään rajan takana. Tällaiseen ratkaisuun Suomi on aina ollut riittävän viisas:

Tuhat vuotta suurvallan kyljessä – ja silti Suomi on suomalaisten maa, itsenäinen kansakunta, tuiki erilainen yhteiskunnaltaan, elämäntavoiltaan ja elämisen tavoiltaan kuin suuri naapurinsa. Ei Venäjä ole helppo naapuri, ei ole sitä ollut eikä tule olemaan. Venäjän naapurina eläminen vaatii kovuuden ja joustavuuden, periksi antamattomuuden ja viisauden oikeaa yhdistelmää. (Korhonen 1994, 29, 161–163.)

Venäjän naapuruuteen ja jatkuvaan uhkaan vastaaminen tapahtuvat siten Korhosen mukaan uskottavan itsenäisen puolustuksen kautta. Missään nimessä ei pidä luottaa siihen, että Euroopan unionin muut jäsenmaat auttaisivat Suomea Venäjän hyökätessä. Sitä paitsi Venäjä on arvaamattomassa tilassa: ”Harhakäsitys historian päättymisestä neuvostoimperiumin romahtaessa ja SNTL:n muuttuessa jälleen vanhaksi Venäjäksi voi käydä kalliiksi Venäjän pienelle naapurimalle, jonka alueelle minkään läntisen sotilasvallan strategiset edut eivät ulotu.” Näin strategisesti ja turvallisuuspoliittisesti Venäjän ”arassa kainalossa” sijaitseva EU-Suomi joutuisi Korhosen mukaan todellisen vaaran kohteeksi (Korhonen 1994, 23).

Korhosen (1994, 26–27) mielestä Euroopan unioni ei olekaan se oikea viiteryhmä, johon Suomen tulisi liittyä ja samaistua Euroopan geopoliittisella kartalla. Oikea viiteryhmä olisi luonnollisena kokonaisuutena Korhoselle näyttävä Pohjola, sillä ”pohjoismaat ovat Suomen tärkein ja käytännössä ainoa viiteryhmä maailmalla... maantiede sitoo Suomen ja Ruotsin toisiinsa. Yhä pitää paikkansa vanha toteamus: jos maailmassa on joku maa, jolle Suomi on tärkeä, niin se maa on Ruotsi”. Tämä korostaa edelleen sitä idästä tulevaa uhkaa, jolle Korhonen perustaa koko argumenttinsa Euroopan unionin jäsenyyden vastustamisesta. Suomen ja Ruotsin aloitteesta syntyvästä ”luonnollisesta Pohjolasta” muodostuisi Korhoselle eräänlainen maantieteen rautaisesta laista muistettava puolueettomuuden alue.

Taulukko 2. Euroopan unionin vastustajien ja kannattajien geopoliittisen logiikan keskeiset piirteet suomalaisessa integraatiokeskustelussa.

	Kannattajat	Vastustajat
<i>Julkinen vihollinen</i>	Venäjä	Venäjä
<i>EU-jäsenyyden merkitys</i>	Oikeaan viiteryhmään kuuluminen	Vaaralle altistuminen
<i>Luonnollinen yhteisö</i>	Eurooppa	Pohjola
<i>Keino turvallisuuden lisäämiseen</i>	Sitoutuminen	Eristäytyminen
<i>Maantieteellisen tekijän ”luonne”</i>	Mahdollistava, muuttuva	Deterministinen, muuttumaton

Johtopäätökset

Euroopan unionin jäsenyydestä käyty avoin geopoliittinen kamppailu perustuu viime kädessä erilaisiin tulkintoihin sosiaaliseen todellisuuteen oleellisesti kuuluvien maantieteellisten vakioelementtien pysyvyydestä tai muuntuvuudesta (taulukko 2). Jos ajattelemme, että edellä esitetyt argumentit kuvaavat sitä, miten Euroopan unionin kannattajat ja vastustajat turvallaistavat Euroopan unionin jäsenyyden suhteessa Suomeen, voimme päätellä, että geopolitiikassa on kyse ainoastaan tulkinnasta. Jäsenyyden kannattajille Euroopan unionista muodostui se pelastaja, joka auttaisi Suomen yli vaikeiden vuosien Venäjän naapurina, kuten Olli Kivinen esitti, kun taas vastustajat väittivät, että nimenomaan Euroopan unionin jäsenyys ajaisi Suomen lähitulevaisuudessa ahtaalle.

Siinä missä jäsenyyden vastustajat korostivat kylmän sodan kauden vuosikymmeninä vaikuttanutta maantieteen rautaista lakia ja siihen liittyvää valtioviisautta, pyrkivät jäsenyyden kannattajat murtamaan tuon tulkinnan ja asettamaan oman uuden määritelmänsä etusijalle. Molempien argumenteissa oli silti kysymys siitä, että Suomi kuuluu kyllä aidosti länteen ja siitä, että Venäjä on Suomen valtion olemassaoloa määrittävä vihollinen. Näin koko jäsenyykeskustelu voidaan tulkita eräänlaiseksi Suomen historiallisen identiteettiprojektin ylistyslauluksi.

On huomattava, että suuri osa unionin jäsenyyden vastustajien ja kannattajien vastakkai-

sista argumenteista perustui kysymykseen Suomen ”sijainnista” kylmän sodan jälkeisessä Euroopassa. Vastustajat näkivät Suomen Euroopan unionissa periferisoituneena ja päätöskyvyltään rampautuneena jäsenenä Venäjän arassa kainalossa, kun taas kannattajat painottavat sitä, että Suomesta tulisi Koillis-Euroopan läntinen, aktiivinen ja eloisa osa, joka olisi kykenevä vaikuttamaan tätä kautta parhaalla tavalla omaan kohtaloonsa omalla alueellaan. Vastustajat näkevät Suomen kannalta parhaan tilanteen unionin ulkopuolella, jolloin jopa eristäytymisen mahdollisuus tulisi ottaa lukuun.

Joka tapauksessa vastustajien mukaan unionin ulkopuolella eristäytynyt, itsenäinen, pienen ja suuren valtion eron tunteva ja puolueeton Suomi kykenisi parhaiten vaikuttamaan Venäjän politiikkaansa ja selviytymään ulos ”elämän huhmareesta”, kuten Paasikivi aikoinaan muistutti. Unionin kannattajat näkevät unionin ulkopuolisen Suomen taas erittäin vaaranalaisessa asemassa, koska he pelkäävät, että ilman lännen veljiä ja sisaria Venäjä on suurempi turvallisuusuhka kuin yhdessä oikean viiteryhmän kanssa. Kannattajat näkevät Euroopan luonnollisena kokonaisuutena, kun taas vastustajille vain Suomi ja Pohjola voivat olla luonnollisia yhteisöjä. Näin vastustajat ja kannattajat jakavat vain yhden oletuksen, josta ei käydä poliittista kamppailua: Venäjä on Suomen turvallisuuden uhkaaja nyt ja tulevaisuudessa. Artikkelin pääväittämän kannalta tämä on merkityksellistä: kansallinen identiteetti projekti rakentuu edelleen idän uhkaa vastaan.

LÄHTEET

- Anttonen, Pertti (1996): Myyttiset uhkakuvat ja puolustuseetos Suomen ja suomalaisuuden konstituoinnissa. *Elektroloristi* 3(2). <www.joensuu.fi/~loristi/2_96/ant296.html>
- Dijkink, Gertjan (1996): *National identity and geopolitical visions. Maps of pride and pain*. Routledge, London.
- Harle, Vilho (1994): Mauno Koivisto – sankari vastoin tahtoaan? *Ulkopolitiikka* 31:1, s. 4–17.
- Harle, Vilho & Moisisio, Sami (2000): *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Vastapaino, Tampere.
- Hobsbawm, Eric (1994): *The age of extremes*. Vintage, New York.
- Joenniemi, Pertti (1993): Suomi kylmän sodan jälkeen: valtiollisesta turvallisuudesta kansalaisturvallisuuteen. *Kosmopolis* 23:1, s. 28–46.
- Kivinen, Olli (1994): *EU ei ole kurkkudirektiivi*. WSOY, Porvoo.
- Koivisto, Mauno (2000): ”Hänen kasvoillaan olisi tänään leveä hymy”. *Helsingin Sanomat* 4.9.2000.
- Korhonen, Keijo (1994): *Meidän on uudesta luotava maa*. Otava, Helsinki.
- Laihanen, Kauko (1995): Teoksessa Ilkka Hakalehto & Kauko Laihanen (toim.): *Mihin Suomea viedään?*, s. 57–78. Vapaan Suomen liitto, Hankasalmi.
- Lipponen, Paavo (1996): *Turvallisuus Pohjois-Euroopassa ja Itämeren alueella: suomalainen näkemys*. 23.7.1996. Esitelmä.
- Moisisio, Sami (1998): Finland, geopolitical image of threat and the post-Cold War confusion. *Geopolitics* 3:3, s. 104–124.
- Moisisio, Sami (1999): Kolme tulkintaa virallisen Euroopan ”itäisestä ulottuvuudesta” 1990-luvulla. *Alue ja Ympäristö* 28:2, s. 37–56.
- Paasikivi, Juho K. (1962): *Paasikiven linja I: Puheita vuosilta 1944–1956*. WSOY, Porvoo.
- Räsänen, Iisa (1997): *Lastuna virrassa vai omaa purtta ohjaten. Itsenäisyyteen liittyvät valtamerkit EU:n vastaisina argumentteina suomalaisessa integraatiokeskustelussa*. Jyväskylän yliopiston valtiopin julkaisuja, 71.
- Schmitt, Carl (1976): *The concept of the political*. RUP, New Brunswick.
- Soja, Edward (1989): *Postmodern geographies. The reassertion of space in critical social theory*. Verso, Bristol.
- Suomen sotahistorian komissio (1987): Johdanto. Teoksessa Suomen sotahistorian komissio (toim.): *Suomen turvallisuuspolitiikka*, s. 7–10. Otava, Helsinki.
- Tiilikainen, Teija (1996): Finland and the European Union. Teoksessa Lee Miles (ed.): *The European Union and the Nordic Countries*, s. 117–132. Routledge, London.
- Tiilikainen, Teija (1998): *Europe and Finland. Defining the political identity of Finland in Western Europe*. Ashgate, Aldershot.
- Ulkoasiainvaliokunta (1990): *Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan mietintö Suomen suhtautumista Länsi-Euroopan yhdentymiskehitykseen koskevasta valtioneuvoston selonteosta*. UaVM, 7/1990.